

RANO OTKRIVANJE TUMORA KOŽE

TUMORI KOŽE

RANO OTKRIVANJE, BOLJA PROGNOZA

MINISTARSTVO ZDRAVSTVA I SOCIJALNE SKRBI REPUBLIKE HRVATSKE

RANO OTKRIVANJE TUMORA KOŽE

REPUBLIKA HRVATSKA

MINISTARSTVO ZDRAVSTVA I SOCIJALNE SKRBI

Ministar

Doc. dr. sc. Neven Ljubičić, dr. med.

Autori:

ZA POVJERENSTVO ZA DERMATOVENEROLOGIJU
MINISTARSTVA ZDRAVSTVA I SOCIJALNE SKRBI
REPUBLIKE HRVATSKE

prof. dr. sc. Jasna Lipozenčić, dr. med.

i

suradnici:

prim. dr. sc. Aida Pašić, dr. med.

prof. dr. sc. Marija Strnad, dr. med.

Tisak:

Narodne novine d.d.

Naklada:

100.000

RANO OTKRIVANJE TUMORA KOŽE

Definicija tumora kože

Tumori kože jesu zloćudne (maligne) ili dobroćudne (benigne) promjene (izrasline, novotvorine) koje nastaju uslijed posebnog oštećenja kože nakon pretjeranog sunčanja, uporabe sredstava za brzo tamnjenje kože i solarija (posebice oštećenja kože i očiju). Obasjavanje u solarijima ne samo da pospešuje preuranjeno starenje kože, nego i nastanak tumora.

Iz sunčeva spektra (UV A, B i C zrake), ultraljubičaste B zrake su najopasnije jer izazivaju opekline i potiču nastajanje tumora kože. Dugoročno izlaganje UV A zrakama dovodi također do preranog starenja kože, nastanka tumora, a slabi i otpornost organizma. Stoga se treba štititi danas da sutra ne bude kasno. U početku, zloćudni se tumori kože obično očituju izraslinom ili ranicom koja ne zacjeljuje nakon lokalne terapije i postupno se povećavaju. Rastom promjena, kako u širinu, tako i u dubinu mogu se pojaviti znatna oštećenja koja narušavaju izgled i funkciju kože. Neki od zloćudnih tumora kože mogu se limfnim žilama proširiti u limfne čvorove, a krvnim žilama u unutarnje organe te na taj način dovesti do oštećenja opasnih za život bolesnika.

- U našoj zemlji od kožnih tumora obolijeva svake godine sve veći broj stanovnika, iako još nema posve točnih podataka o učestalosti;
- Do sada se na razini hrvatske populacije nije sustavno pratilo obolijevanje od svih karcinoma kože, već samo od malignog melanoma;
- Prema podacima Registra za rak Republike Hrvatske broj novootkrivenih bolesnika od malignog melanoma iznosi oko 440 (9,8/100.000 stanovnika). U odnosu na 1990. godinu taj se broj udvostručio;
- Učestalost izloženosti hrvatske populacije prirodnim i umjetnim izvorima UV zračenja, upućuje na potrebu obrade podataka o učestalosti raka kože u Hrvatskoj;
- U nekim zemljama svijeta, primjerice Australiji, karcinomi kože su značajan zdravstveni problem. Pojavnost planocelularnog karcinoma kože: muškarci 600/100.000 i žene 298/100.000, a bazocelularnog karcinoma 2074/100.000 za muškarce i 1579/100.000 za žene.

RANO OTKRIVANJE TUMORA KOŽE

- Hrvatska je mediteranska zemlja s velikim brojem sunčanih dana u godini, a zbog nedovoljne zaštite od UV zračenja, posebice mladih od 18 godina, moguće je brži nastanak zloćudnih tumora kože.

- Dnevni samopregled kože i mjesečni kod liječnika potrebni su zbog uočavanja promjena koje bi mogle ukazivati na zloćudnu preobrazbu madeža i drugih tumora kože.

- Stoga je potrebno sustavno pratiti nastanak tumora kože, a liječnici ih trebaju prijavljivati Registru za rak Republike Hrvatske pri Hrvatskom zavodu za javno zdravstvo. Na temelju toga pratit će se epidemiološka situacija karcinoma kože zajedno s Klinikom za kožne i spolne bolesti KBC Zagreb i Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, za maligne melanome s Referentnim centrom Ministarstva zdravstva RH za maligne melanome u KB »Sestre milosrdnice« u Zagrebu.

Što treba učiniti na vrijeme?

1. **Samopregled kože** jer može spasiti život:

- lica (naročito nos, usnice, uške)
- vlasišta (uz primjenu ogledala)
- prsa i leđa
- ruku i nogu.

2. **Što treba gledati:**

Promjene na koži koje su **nove** ili **izmijenjene**:

- smeđa boja postaje crna, crvenkasta, bijela ili plava;
- mijenja se oblik postojeće pjege (izdiže se);
- rub promjene se širi i izdiže; tvorba krvari i ne zacjeljuje;
- nastaje izraslina koja se povećava i ne prolazi.

3. **Promatranje kože, sluznica i kožnih privjesaka** (nokti, dlake) tijekom godina samopregledom i pregledom kod obiteljskog liječnika, najbolji je način da se spriječi nastanak kožnih tumora.

RANO OTKRIVANJE TUMORA KOŽE

Što treba znati o tumorima kože?

Koža ne zaboravlja ako se u djetinjstvu i mladoj dobi pretjerano izlaže sunčevim zrakama. Oštećenja nastala na koži se nakupljaju, stoga treba stalno pratiti promjene na koži. Mogu nastati npr. prekanceroze.

PREKANCEROZE

Prekanceroze su stanja, odnosno promjene kože i sluznica iz kojih češće ili rjeđe nastaje karcinom. Promjene se osobito često opažaju u starijih svjetloputih osoba (tipovi kože I i II) koje su bile dugo vrijeme izložene ultraljubičastim zrakama iz sunčeva svjetla, utjecaju nekih drugih zračenja (ionizacijska zračenja) ili utjecaju nekih kemijskih tvari. To su:

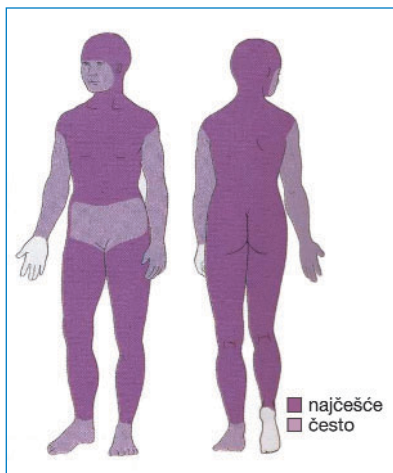
Keratitis actinica (ili **keratitis senilis**) najčešća je prekanceroza kože na izloženim predjelima kože u starijoj životnoj dobi; kao profesionalno oštećenje (poljodjelci, ribari, mornari). Promjera je nekoliko milimetara, sivkaste ili žućkaste boje, smještena na suncu izloženim mjestima, najčešće na licu, čelu, usnama, obrazima, nosu, donjoj usnici i hrptovima šaka (slika 1.). Može nastati roževina u obliku roga - kožni rog (slika 2.).

Slika 1. Keratitis actinica

Slika 2. Kožni rog

Najčešća mjesta za aktinичke keratoze

RANO OTKRIVANJE TUMORA KOŽE

Što treba znati o karcinomima kože?

Nakon dugogodišnjeg sunčanja, ozljeda, pušenja, te opekline na koži često nastaje:

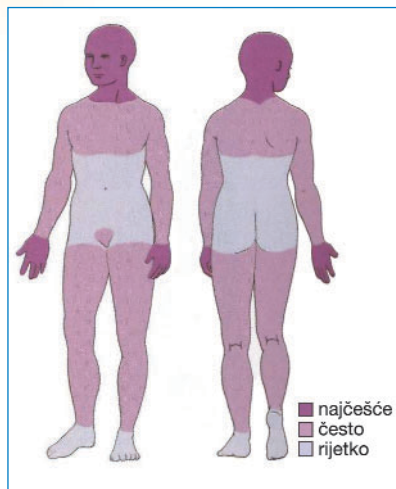
Planocelularni karcinom kože (*Carcinoma planocellulare* ili *spinozellulare*) jest maligni epitelni tumor. Češće se pojavljuje u starijoj životnoj dobi (60 - 80 godina). Očituje se ranicom ili izraslinom na kojoj nastaje ranica (slika 3. i 4.). Ultraljubičasto zračenje iz sunčeva svjetla (UVB i UVA) najvažniji je uzrok nastanka planocelularnog karcinoma.

Slika 3. Planocelularni karcinom na usnici

Slika 4. Planocelularni karcinom na hrptu šake

Najčešća mjesta za planocelularni karcinom

RANO OTKRIVANJE TUMORA KOŽE

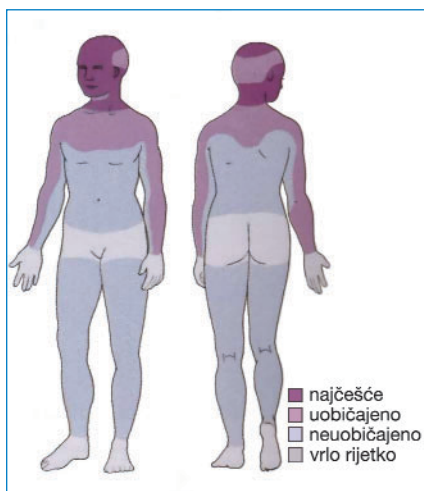
Bazocelularni karcinom (*Carcinoma basocellulare; basalioma*) je lokalno agresivni tumor koji se može pojaviti u različitim oblicima, no najčešće se opaža u obliku sitnog čvorića s proširenim krvnim žilama na čijem se rubu vide sitne, prozirne »perle« (slika 5.). Ostali oblici su: ožiljkast, pigmentirani, smeđast ili smeđecrn oblik tumora kojeg je ponekad klinički teško razlikovati od malignog melanoma te površinski multicentrični bazaliom (slika 6.).

Slika 5. Nodularni bazocelularni karcinomi na oku i nosu.

Slika 6. Površinski *bazaliom*

Najčešća mjesta za *bazaliom*

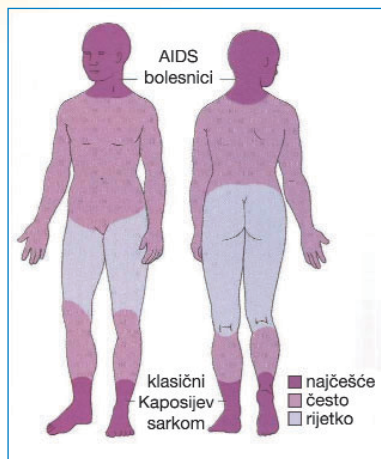
RANO OTKRIVANJE TUMORA KOŽE

Što treba znati o mezenhimalnim tumorima kože?

Mezenhimalni tumori kože su rijetki. U domeni dermatološke onkologije je *Sarcoma Kaposi*, klasični Kaposijev sarkom, sastavljen od kapilara i perivaskularnog vezivnog tkiva kože i unutarnjih organa. Bolest počinje između 40. i 60. godine života i 10 puta je češća u muškaraca i treba ga razlikovati od Kaposijevog sarkoma u AIDS bolesnika. Najčešće se očituje lividnocrvenkastim pjegama, potom odeblijanjima kože i bolnim čvorovima na donjim udovima (*slika 7.*)

Slika 7. Kaposijev sarkom

Najčešća mjesta za Kaposijev sarkom

RANO OTKRIVANJE TUMORA KOŽE

Što treba znati o limfomima kože?

Maligni su limfomi zloćudne novotvorenine limfatičkog sustava. Limfomi se najčešće razvijaju u limfnim čvorovima, ali i iz limfatičkog tkiva u drugim organima. Koža je, poslije probavnog sustava, drugo najčešće sjelo limfoma koji se razvijaju izvan limfnih čvorova.

Najčešći i najpoznatiji ne-Hodgkin limfom kože nosi naziv *Mycosis fungoides (MF)* (slike 8. i 9.).

Kada pomisliti na limfom kože?

- kod postojanja dugotrajnih upalnih, ljuskavih promjena kojima nije postavljena konačna dijagnoza;
- kod pojave pojedinačnih ili brojnih tumora na koži;
- ako bolesnik napipa ili opazi povećan limfni čvor bilo gdje na tijelu.

U timu koji se bavi ovom problematikom su dermatolozi, hematolozi, radioterapeuti i po potrebi stručnjaci drugih medicinskih grana.

Kliničko prepoznavanje promjena na koži je bitno za dijagnozu i daljnji postupak.

Slika 8. *Mycosis fungoides* - pločasti stadij

Slika 9. *Mycosis fungoides* - tumorski stadij

RANO OTKRIVANJE TUMORA KOŽE

Liječenje karcinoma kože

Liječenje malignih tumora kože zahtijeva **timski pristup** (dermatolog, patolog, kirurg, kirurg-plastičar, hematolog, onkolog-radioterapeut).

- Kirurška ekscizija u cijelosti;
- Površinska radioterapija s mekim rendgenskim zrakama.

U rjeđim indikacijama:

- fotodinamička terapija;
- lokalna primjena citostatika (5-fluorouracil mast) i drugo.

RANO OTKRIVANJE TUMORA KOŽE

Što treba znati o pigmentnim madežima (nevusi)?

Pigmentni madeži (*nevusi*) ograničene su, uglavnom nenasljedne promjene kože, obični madeži (*slika 10.*). Madeži mogu biti i **prirodni**. U običnih madeža riječ je o smeđastim tvorbama promjera od 2 mm do nekoliko milimetara, koje su smještene u razini kože. Ističemo da gotovo svaka osoba ima u prosjeku dvadesetak madeža. Neki madeži sadrže dlake. Halo nevus ima bjelkasto područje široko nekoliko milimetara oko tamnog madeža. Ti madeži često spontano iščezavaju (*slika 11.*).

Sve madeže potrebno je pažljivo pratiti (veličina, boja, oblik, uzdignuće i dr. - shema!). (Vidjeti u tekstu o malignom melanomu!)

Prirodni (kongenitalni) madeži prisutni su već kod rođenja, očituju se kao pigmentne pločaste tvorbe, u početku svijetlosmeđe, a kasnije tamnosmeđe boje i na njima se obično vide dlake (*slika 12.*).

Atipični ili displastični madeži su stečeni, nejednakomjerno pigmentirani madeži koji često podliježu malignoj preobrazbi u melanom. Promjera su nekoliko milimetara, ali mogu biti i veći, ravni su, neravnih rubova, nejednako smeđe boje. Često su na suncu izloženim dijelovima kože. Promjene su najčešće smještene na trupu, na nadlakticama te na donjim udovima (osobito često na dlanovima i na tabanima).

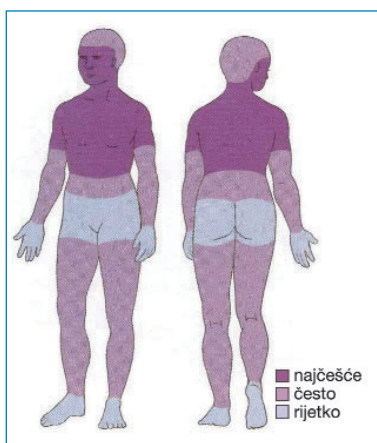
Slika 10. Obični madež

Slika 11. Halo nevus

Slika 12. Prirodni madež

Najčešća mjesta za *nevus*

RANO OTKRIVANJE TUMORA KOŽE

Što treba znati o najzloćudnijem tumoru - malignom melanomu?

Maligni melanom najzloćudniji je tumor kože i sluznica. Zloćudno ponašanje očituje se u ranom metastaziranju. U 50% se razvija na klinički nepromijenjenoj koži, a u 35-50% zloćudnom preobrazbom madeža.

Najvažniji uzročni čimbenici, odnosno čimbenici rizika za pojavu melanoma jesu:

1. izloženost sunčevu svjetlu (u ranoj životnoj dobi, djetinjstvu),
2. osobe svijetle puti;
3. zanimanje (boravak na otvorenom);
4. postojanje melanoma u obitelji (genetički utjecaji);
5. postojanje predstadija promjena koje često prelaze u melanom (nasljedni i atipični madeži);
6. hormonalni utjecaji;
7. ozljede ili kronični podražaji (iritacije) i
8. imunosupresijska terapija.

- U Europi se melanom pojavljuje prosječno 14/100.000 stanovnika i češći je u žena;
- najčešće u srednjoj životnoj dobi;
- u 1-7% bolesnika bilježi se obiteljsko pojavljivanje;
- dugotrajno nekontrolirano izlaganje suncu s nastankom opekline u djetinjstvu.

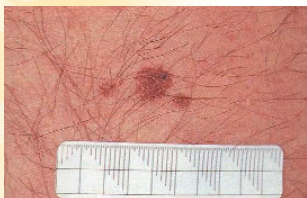
Najvažniji klinički oblici melanoma jesu:

- **melanom nastao iz displastičnog madeža** (slika 13.) obično je promjera nekoliko milimetara, ali može biti i veći, ravan je, neravnih rubova, nejednolike smeđe boje. Često se pojavljuju na suncu izloženim predjelima kože;

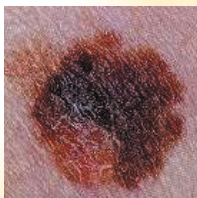
- **melanoma in situ** (početni oblik) očituje se kao smeđasta pjega smještena bilo gdje na koži;

- **površinsko šireći melanom** (kao asimetrična pigmentacija, promjera 5-25 mm, nepravilnog ruba), često na potkoljenicama u žena; tumor nastaje iz madeža ili u prethodno nepromijenjenoj koži (de novo) (slika 14.).

RANO OTKRIVANJE TUMORA KOŽE

Slika 13. Displastični madež

Slika 14.
Površinsko šireći melanom

Postoje još:

nodularni melanom (*Melanoma nodulare*) je tamnoplavi, crn ili crnosivkast tumorski čvor (slika 15);

lentigo maligna melanoma oblik je melanoma koji nastaje iz prekancerozne promjene *lentigo maligna* (crnosmedasta pigmentacija promjera 3-20 cm, obično na licu) (slika 16); prosječna dob u kojoj se ovaj oblik melanoma pojavljuje je 65. godina života;

Slika 15. *Melanoma nodulare*

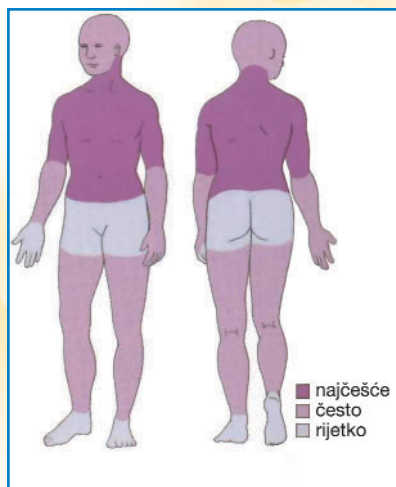

Slika 16.
Lentigo maligna melanoma

RANO OTKRIVANJE TUMORA KOŽE

Slika 17.
Melanoma acrolentiginosum

Najčešće lokalizacije za melanom

akrolentiginozni melanom ili melanom okrajina (na stopalima ili šakama) je tumor (pjega smeđe ili crne boje) ili čvorići promjera 3-12 mm (slika 17);

melanom sluznica - očituje se kao crna pjega na sluznici (u ustima, na vulvi i vagini, na spojnici oka te anorektalno);

amelanotični melanom - melanom bez pigmenta kojega je klinički vrlo teško dijagnosticirati. U prevenciji nastanka melanoma potrebno je prilikom samopregleda i pregleda kod liječnika pridržavati se ABCDE pravila.

U prevenciji nastanka melanoma potrebno je prilikom samopregleda i pregleda kod liječnika pridržavati se ABCDE pravila.

Dermatoskopski pregled je nužan (veliko povećanje lupom). Svaka promjena koja se nađe upozorava i zahtijeva potvrdu dijagnoze (klinički pregled dermatohistopatologa i isječka kože s histološkim nalazom).

RANO OTKRIVANJE TUMORA KOŽE

ZNAKOVI UPOZORENJA

ABCDE pravilo za procjenu maligne preobrazbe madeža

- A** - pojava asimetrije u prethodno simetričnom madežu;
- B** - pojava neoštre ograničenosti u prethodno oštro ograničenom madežu;
- C** - pojava dvije ili više boja u prethodno jednobojnom madežu;
- D** - povećanje promjera madeža;
- E** - uzdignuće madeža.

A - asimetrija (engl. Asymmetry)

B - rubovi (engl. Border)

C - boja (engl. Color)

D - promjer (engl. Diameter)

E - uzdignuće (engl. Elevation)

RANO OTKRIVANJE TUMORA KOŽE

Prognoza malignog melanoma

Ovisno o histološkoj klasifikaciji melanoma prema debljini tumora (prema Breslowu) i dubini prodora tumora (prema Clarku), prognoza je bolja što su stupnjevi, odnosno debljina tumora niža.

Liječenje malignog melanoma

Ne postoje jedinstvena stajališta o optimalnim postupcima u liječenju.

• **Kirurški ukloniti tumor**, jedinstveno je stajalište i to široka ekscizija do zdravog tkiva.

• **Terapija** udaljenih metastaza: ovisi o dobi i stanju bolesnika, o broju metastaza, prethodnoj terapiji, kao i o želji bolesnika i njegove obitelji. Primjenjuju se:

- kirurška terapija (uklanjanje metastaza),
- radijacijska terapija,
- kemoterapija, kemoimunoterapija (kemoterapija+interferon alfa),
- biološka terapija (interferon, monoklonska protutijela te cjepiva, npr. BCG). Riječ je o palijativnoj terapiji.

Bitne su redovite (prema preporuci liječnika koji prati bolesnika) dermatološke kontrole. Kontrolni pregledi obavljaju se praktično doživotno.

Kako spriječiti nastanak malignog melanoma?

Domena svakog pojedinca:

- samokontrola i kontrola madeža od osobe iz okoline barem jedanput mjesečno;
- redovita zaštita od sunca (odjeća, kreme, naočale, šeširi);
- ne izlagati se umjetnim izvorima svjetla, posebice ne u solarijima.

Domena liječnika:

- rana dijagnoza i rano liječenje;
- profilaktička ekscizija kože u cijelosti i histološki pregled displastičnih i drugih nevusa prema ABCDE pravilu;
- sve pigmentne promjene pažljivo motriti, pratiti, fotografirati i kompjutorski zabilježiti.

RANO OTKRIVANJE TUMORA KOŽE

Prevenција zloćudnih tumora kože

Sprječavanje nastanka zloćudnih tumora kože je važan zadatak svih obiteljskih liječnika, a pregled kože važan je ponajprije u osoba koje rade na otvorenom prostoru i onih koji imaju madeže.

Opasnost od tumora kože počinje u djetinjstvu pri izlaganju suncu. Stoga je bitna:

Primarna prevencija, zaštita od sunčeve svjetlosti u najranijem djetinjstvu kada se ne smije izlagati između 10 i 15 sati i kada treba zaštitivati kožu od sunca;

- poduka stanovništva (vrtići, škole, sredstva javnog priopćavanja, brošure, akcije Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi RH i Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo, letci);
- poduka o primjeni odgovarajuće odjeće za zaštitu od sunca (šeširi, majice, naočale);
- poduka o primjeni odgovarajućih sredstava za zaštitu od sunca (npr. faktor zaštite SPF 15);
- mjesečni samopregled kože i kontrola kod liječnika svakih 6 mjeseci;
- ne koristiti solarije, posebice mladi ljudi (mlađi od 18 godina).

Sekundarna prevencija se odnosi na ranu dijagnostiku i ranu terapiju zloćudnih tumora kože, osobito melanoma, što osigurava bolju prognozu. To uključuje i fotodokumentaciju svih madeža i **dermatoskopski pregled** svakih 3-6 mjeseci.

Rano otkrivanje promjena koje upućuju na zloćudnu pretvorbu i učinkovita prevencija, te dijagnoza u ranijim stadijima bolesti, omogućuju pravodobno liječenje, veću stopu izlječenja i smanjenje stope smrtnosti.

RANO OTKRIVANJE TUMORA KOŽE

Što je samopregled kože?

• Samopregled je postupak prema kojem povremenim pregledom madeža i drugih tumorskih promjena na koži, osoba stječe sposobnost boljeg uočavanja promjena koje bi mogle ukazivati na zloćudnu preobrazbu madeža i drugih tumora kože.

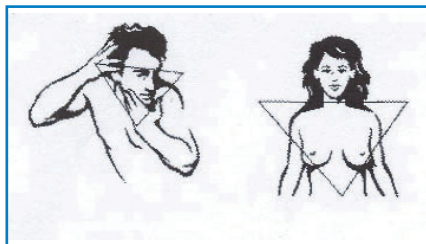
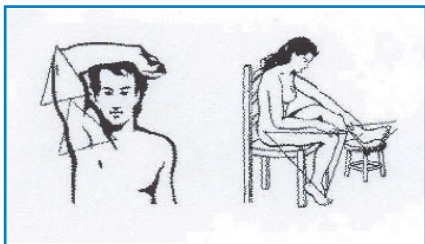
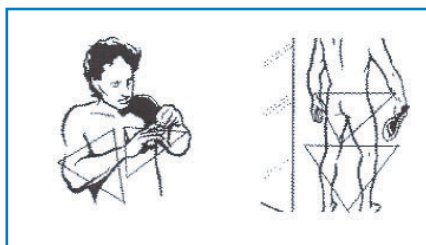
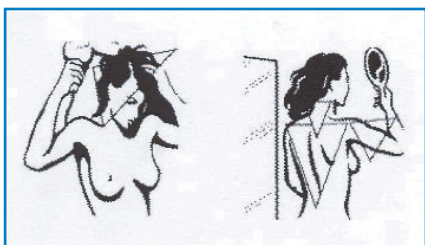
• Samopregled može spasiti život.

• Pri tome osoba promatra u madežu boju, oblik, veličinu, rub i ravnomjernost pigmenta te uzdignuće. Za nastanak ostalih tumora kože promatra oblik, veličinu, krvarenje, ranicu koja ne zacjeljuje, bolnost (tumor kože obično ne boli!).

• Posebnu pozornost promjenama na koži trebaju posvetiti osobe s prirođenim madežima.

• Samopregledu podliježu svi nakon 30-te godine života koji su se nekontrolirano izlagali sunčevoj svjetlu u djetinjstvu.

• Samopregled kože je najučinkovitiji način ranog otkrivanja tumora kože, posebice malignog melanoma.

RANO OTKRIVANJE TUMORA KOŽE

AMBULANTE ZA DERMATOLOŠKU ONKOLOGIJU

- 1. KLINIČKI BOLNIČKI CENTAR ZAGREB**
Klinika za kožne i spolne bolesti
Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
10000 ZAGREB, Šalata 4, tel. 01/49 20 014 i 45 52 333/137;
- 2. KLINIČKI BOLNIČKI CENTAR RIJEKA**
Klinika za kožne i spolne bolesti
51000 RIJEKA; Krešimirova 42, tel. 051/658 281 i 658 283;
- 3. KLINIČKA BOLNICA »SESTRE MILOSRDNICE«**
Klinika za kožne i spolne bolesti
10000 ZAGREB, Vinogradska 29, tel. 01/ 3787 422;
- 4. KLINIČKA BOLNICA OSIJEK**
Klinika za kožne i spolne bolesti
31000 OSIJEK, Huttlera 4, tel. 031/512 420;
- 5. KLINIČKA BOLNICA SPLIT**
Odjel za kožne i spolne bolesti
21000 SPLIT, Šoltanska 1, tel. 021/557 485; 557 540 i 557 306;
- 6. OPĆA BOLNICA BJELOVAR**
43000 BJELOVAR, Mihanovićeva 8, tel. 043/279 138;
- 7. OPĆA BOLNICA KARLOVAC**
Odjel za kožne i spolne bolesti
47000 KARLOVAC, Andrije Štampara 3, tel. 047/608 182;
- 8. OPĆA BOLNICA PULA**
Ambulanta za kožne i spolne bolesti
52000 PULA, Zagrebačka 30, tel. 052/376 732;
- 9. SPECIJALNA BOLNICA NAFTALAN**
polikliničko-konzilijarna zdravstvena zaštita
10310 IVANIĆ GRAD, Omladinska 23a, tel. 01/28 34 535.

RANO OTKRIVANJE TUMORA KOŽE

TUMORI KOŽE

RANO OTKRIVANJE, BOLJA PROGNOZA

Za sve dvojbe, sumnje na tumor kože, obratite se
svom obiteljskom liječniku
koji će vas prema potrebi uputiti u odgovarajuću
ambulantu za dermatološku onkologiju.